

BİBLİYOGRAFYA :

A. Maricq — G. Wiet, *Le minaret de Djam*, Paris 1959; A. Bombaci, "Türkler ve Gazneli Sanatı" (trc. Kâmiran Birand), *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi (Ankara 19-24 Ekim 1959: Tebliğler)*, Ankara 1962, s. 87-91; a.mlf., "Introduction to the Excavations at Ghazni", *East and West*, X, Roma 1959, s. 3-22; a.mlf., "Gazne'deki Kazılara Giriş", *Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, I, İstanbul 1963, s. 537-560; I. C. Gardin, *Lashkari Bazar II. Céramique et monnaies de Lashkari Bazar et de Bust*, Paris 1963; Oktay Aslanapa, *Turkish Art and Architecture*, London-New York 1971, s. 55-62; a.mlf., *Türk Sanatı*, İstanbul 1972, I, 37-47; a.mlf., *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s. 43-56; Gönül Öney, *Turkish Ceramic Tile Art*, Tokyo 1975; a.mlf., *Ceramic Tiles in Islamic Architecture*, Kyoto 1978, s. 7; a.mlf., *İslâm Mimarisinin Çini*, İstanbul 1988, s. 17-18; Ara Altun, *Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet*, İstanbul 1988, s. 13-16; S. Flury, "Le décor épigraphique des monuments de Ghazne", *Syria*, VI, Paris 1925, s. 61-90; Ahmad Ali Kohzad, "Premiers échantillons de la peinture ghaznévide", *Afghanistan*, IV/2, Kâbil 1949, s. 48-51; D. Schlumberger, "Les fouilles de Lashkari Bazar. Recherches archéologiques sur l'époque ghaznévide", a.e., IV (1949), s. 33-44; a.mlf., "The Ghaznevid Palace of Lashkari Bazar", *The Illustrated London News*, London 25.03.1950, s. 458-462; a.mlf., "The Great Palace of Mahmud in Afghanistan", a.e., London 16.06.1951, s. 973 vd.; a.mlf., "La grande mosquée de Lashkari Bazar", *Afghanistan*, VII, Kâbil 1952, s. 1-4; a.mlf., "Le palais ghaznévide de Lashkari Bazar", *Syria*, XXIX, Paris 1952, s. 251-270; U. Scerrato, "The First Two Excavation Campaigns at Ghazni, 1957-1958", *East and West*, X, Roma 1959, s. 23-55; a.mlf., "Islamic Glazed Tiles with Moulded Decoration from Ghazni", a.e., XIII (1962); Semra Ögel, "Anadolu Selçuklu Sanatının Önemli Bir Kaynağı: Gazne Sanatı", *TKA*, II (1964), s. 197-205; M. Baha Tanman, "Divanhâne", *DİA*, IX, 439. ARA ALTUN

GAZNEVİ, Abdullah b. Muhammed

(عبدالله بن محمد الغزنوي)

(ö. 1881)

XIX. yüzyılda Hindistan ve Pakistan'da ortaya çıkan ehl-i hadis hareketinin önderlerinden.

1814 yılında Afganistan'ın Gazne bölgesindeki Gairu köyünde doğdu. Dedesi Muhammed Şerif bölgenin meşhur sûfilerindendi. Gaznevî ilk tahsilini doğduğu bölgede tamamladı. Hadis ve tefsir alanında kendini yetiştirmek için Kanderhar'a gitti. Burada Vehhâbî eğilimleriyle tanınan Mevlânâ Habîbullah'ın derslerine devam etti. Hocasının görüşlerinin derin bir şekilde etkisi altında kalan Gaznevî halkın dinî hayatıyla yakından ilgilenmeye, bid'at ve hurafelerle mücadele

etmeye başladı. Tasavvufî geleneklerin birçoğunun Kur'an ve hadisin ruhuna uygun olmadığını ileri sürdü. Daha sonra Delhi'ye giderek, ulemânın tepkisinden çekindiği için başlattığı harekete Vehhâbîlik yerine "ehl-i hadis" demeyi tercih eden Miyân Nezîr Hüseyin'in derslerine devam etti. Bu dönemde çalışmalarını *Kütüb-i Sitte* üzerinde yoğunlaştırdı.

İngilizler'in Delhi'yi işgali üzerine memleketine dönen Gaznevî faaliyetlerine burada devam etti. Kendisine muhalif olan âlimler tarafından şefaati inkâr eden bir Vehhâbî olduğu gerekçesiyle yöneticilere şikâyet edilmesi üzerine Kâbil'e giderek Afgan Emîri Dost Muhammed ile görüştü ve kendi fikirlerini savundu. Ancak ailesiyle birlikte Kâbil'in Bağistan dağlarına sürgüne gönderilmekten kurtulamadı (1863). Bölgenin âlimleri onu burada da rahat bırakmadılar. Gaznevî aynı yıl emîr olan Şîr Ali'den affını istedi. Ancak emîr halkın tepkisini öne sürerek bölgeyi terketmesini istedi. Şîr Ali'nin bir ay sonra devrilmesiyle tahta geçen Muhammed Efdal Han, Gaznevî'nin tutuklanmasını ve ulemânın huzurunda ifadesinin alınmasını emredince yakalanarak Kâbil'e götürüldü. Gaznevî burada ulemâ ile yaptığı tartışmalardan galip çıktı. Bunun üzerine ulemâ idam edilmesi için aleyhinde bir fetva çıkarmanın yolunu aradı. Bu mümkün olmayınca memleketi terketmesine karar verildi. Sirtına 100 sopa vurulduktan sonra yüzü siyaha boyanıp eşeğe bindirilerek Amritsar'a sürgün edildi. Burada da faaliyetlerine ara vermeden devam eden Gaznevî'nin şöhreti bütün Hindistan'da yayıldı. Kendisinden ders okumak için gelenlerle Amritsar ehl-i hadis hareketinin merkezlerinden biri oldu. Seyyid Ahmed ve Şah İsmâil Şehîd başta olmak üzere önde gelen talebeleriyle birlikte Arapça kaynak eserleri Farsça ve Urduca'ya çevirdi. Hayatının son günlerini ibadetle geçiren Gaznevî Amritsar'da vefat etti.

Gaznevî bazı geleneklere karşı çıkmakla birlikte tasavvufu bütünüyle reddetmemiştir. Vahdet-i vücûd anlayışına şiddetle karşı çıkarken İmâm-ı Rabbânî'nin vahdet-i şühûd görüşüne saygı duymuştur. Nefis tezkiyesine önem vermiş, zikir halkalarına katılmış, ehl-i hadis'in diğer liderlerinin aksine talebelerinden ve dostlarından gelen hediyeleri kabul etmemiştir. Münzevî bir hayat yaşamaya karşı çıkarken Allah ve din aşkı için dünyevî ilişkilerin en aza indirilmesi şeklindeki bir fenâ anlayışını hoş görmüştür. Fuka-

hanın icthadlarına körü körüne bağlanmaya da karşı olan Gaznevî, sünnetin yeniden yorumlanması gerektiği üzerinde önemle durmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Siddîk Hasan Han, *Taşşar min tezkeri ciyü-dî'l-ahrâr*, Bopal 1298; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâtir*, VII, 302-303; P. Sykes, *A History of Afghanistan*, London 1940, II, bk. İndeks; Mevlânâ M. İbrâhim Siyâlkûtî, *Târîh-i Ehl-i Hadîs*, Lahor 1980; Bedrüzamân M. Şeffî en-Nepâlî, *eş-Şeyh 'Abdullah Gaznevî*, Gucranvala 1984, s. 166; "Vaşa-i Şeyh 'Abdullah Gaznevî", *el-İ'tisâm*, Lahor 4.09.1964; Abd al-Âli, "Nawab Siddique Hasan Khan: A Religious Thinker and Reformer", *JC*, LVIII (1984), s. 23-29; "Gaznevî, 'Abdullah", *ÜDMİ*, XIV/2, s. 517-521. I. HUSAIN SIDDIQUI

GAZNEVİ, Ahmed b. Muhammed

(أحمد بن محمد الغزنوي)

Cemâlüddîn Ahmed b. Muhammed

b. Mahmûd el-Gaznevî

(ö. 593/1197)

Hanefî fakihî.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Meşhur Hanefî hukukçusu Kâsânî ve Muhammed b. Yûsuf el-Alevî el-Hüseyinî'den fıkıh dersleri aldı. Eserinin bir yerinde (*el-Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 315) Gaznevî'nin Ahmed b. Yûsuf el-Alevî el-Hüseyinî'den (ö. 648/1250) fıkıh okuduğunu söyleyen Kureşî, bir başka yerinde (I, 355) Ahmed b. Yûsuf'un Gaznevî'den ders aldığını kaydetmektedir. Vefat tarihleri dikkate alındığında ikinci rivayetin doğru olması gerekir. Fıkıh ve usûl-i fıkıh dallarındaki derin bilgisiyle yaşadığı dönemde Hanefîler'in önde gelen âlimlerinden biri olan ve çok sayıda hukukçu yetiştiren Gaznevî Halep'te vefat etti.

Eserleri. 1. *el-Mukaddimetü'l-Ğaznevîyye fi'l-fürû'ü'l-Hanefîyye*. İbadetlere dair sekiz babdan oluşan bir el kitabı olup Süleymaniye Kütüphanesi'nde otuz yakın nüshası vardır (meselâ bk. Ayasofya, nr. 1272, 1440, 1441; Fâtih, nr. 2156; Bağdatlı Vehbi, nr. 496). Esere, İbnü'z-Ziyâ diye bilinen Ebû'l-Bekâ Muhammed b. Ahmed el-Kureşî *ez-Ziyâ'ül-ma'nevîyye 'ale'l-Mukaddimetü'l-Ğaznevîyye (ez-Ziyâ'ül-ma'nevî 'alâ Mukaddimetü'l-Ğaznevî*, bk. Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1273; Hacı Beşir Ağa, nr. 280; Esad Efendi, nr. 513, 756, 811), Ahmed b. Hasan el-Kefevî *Fetħu'l-'azîzi'l-ganî fi şerħi Mukaddimetü'l-Ğaznevî* (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 418) ve Ebû Bekir Seyfî'l-hak b. Muslihuddin el-Bosnevî et-Travniki *Nûrün-*

nebevî (Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa [Eyüp], nr. 72; Şehid Ali Paşa, nr. 818) adıyla şerh yazmışlardır. 2. *el-Hâvî'l-Kudsî*. Kudüs'te yazıldığı için "Kudsî" sıfatıyla anılan eser fıkha dair olup üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde akaid ve kelâm, ikinci bölümde fıkıh usulüyle ilgili bazı bilgiler verilmektedir. Çok kısa olan bu iki bölümden sonra fikhî konuların ele alındığı üçüncü bölüm genel fıkıh kitaplarının planına göre düzenlenmiştir. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde çeşitli yazma nüshaları mevcuttur (Esad Efendi, nr. 660; Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 424, 425; Şehid Ali Paşa, nr. 1017; Yenîcamî, nr. 408). 3. *'Akâ'idü'l-Gaznevî*. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde, Ebû Hanîfe'nin *el-Fikhü'l-ekberî* ile Ebû Ca'fer et-Tahâvî ve Ebû Hafs en-Nesefî'nin akaid risâlelerinin yer aldığı bir mecmua içinde bulunmaktadır (Bağdatlı Vehbî Efendi, nr. 2028/3). 4. *Ehâdîşü'l-aḥkâm*. 5. *el-Müntekâ min Ravzâti'l-mütakellimîn*. Kaynaklarda adı geçmekle birlikte günümüze ulaşmış olmadığı bilinmeyen *Ravzâti'l-mütakellimîn fi uşûli'd-dîn* adlı bir diğer eserinin muhtasarı olup kelâm ile ilgilidir (bunların yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 470; *Suppl.*, I, 649). Kaynaklarda ayrıca mukayeseli hukuka dair *er-Ravza fi'ḥtilâfi'l-'ulemâ'* ve usulî-i fıkha dair *Kitâb fi uşûli'l-fıkh* adlı iki eserinden söz edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kureşî, *el-Cevâhîrü'l-muḍḍiyye*, I, 315-316, 355; III, 409; İbn Kutluboğa, *Tâcû't-terâcim*, s. 10; Taşkoprîzâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 284-285; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, II, 89-90, 130-131; *Keşfü'z-zunûn*, I, 627, 932; II, 1802-1803, 1838; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 40, 43; *İzâhu'l-meknûn*, II, 570; Brockelmann, *GAL*, I, 470; *Suppl.*, I, 649; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 209; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, II, 156; a.m.f., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 102; Ahmet Özel, *Haneftî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 58.

AHMET AKGÜNDÜZ

GAZNEVİ, Ömer b. İshak

(عمر بن إسحاق الغزنوی)

Ebû Hafs Sirâceddîn Ömer b. İshâk b. Ahmed el-Gaznevî eş-Şiblî (ö. 773/1372)

Hanevî fakihî.

Doğum yeri tam olarak bilinmemekle birlikte büyük bir ihtimalle 704 (1304) yılında Gazne'de dünyaya geldi. es-Sirâcü'l-Hindî lakabıyla tanınmıştır. Kâriül-

hidâye lakabıyla meşhur olan Ebû Hafs Sirâceddîn Ömer b. Ali ile karıştırılmaktadır. İlk tahsilini memleketinde ve Türkistan bölgesinde yaptı. Vecîhüddin ed-Dihlevî, Şemseddin el-Hatîb ed-Düli, Sirâceddîn es-Sekafî ve Rükneddîn el-Bedâûnî gibi âlimlerden fıkıh dersleri aldı. Daha sonra hac için gittiği Mekke'de bir müddet kalarak Şeyh Hızır'dan, Şehâbeddîn es-Sühreverdî'nin *'Avârifü'l-ma'ârif*'inin esas alındığı tasavvufî bir eğitimi gördü. 740 (1339) yılından önce gittiği Kahire'de de Alâeddin İbnü't-Türkmânî, Mahmûd b. Abdurrahman el-İsfahânî ve Ahmed b. Mansûr el-Cevherî gibi âlimlerden istifade etti.

Üstün zekâsı, akıcı üslûbu ve eserleriyle devlet adamlarının da dikkatini çeken Gaznevî, Mısır kâdilkudâtı Cemâleddin et-Türkmânî'ye nâib tayin edildi. Daha sonra Yılboğa'nın aracılığıyla Mısır kazaskerliğine, Şâban 769'da da (Nisan 1368) Cemâleddin et-Türkmânî'nin ölümüyle boşalan Hanevî kâdilkudâtlığına getirildi. Ömrünün sonuna kadar bu görevi sürdüren Gaznevî, bir yandan da Zeynüddin el-Bistâmî'nin ölümü üzerine İbn Tolun Camii'nde tefsir dersleri verdi. 7 Receb 773 (14 Ocak 1372) tarihinde Kahire'de vefat etti.

Eserleri. 1. *el-Gurretü'l-münife fi tahkîki ba'zî mesâ'ilü'l-İmâm Ebî Hanîfe* (Kahire 1370/1950; Beyrut 1986). Hanevî mezhebinin tercih edişinin sebeplerini açıkladığı bu eserde, Fahreddin er-Râzî'nin Hanevîler'i tenkit ettiği *el-Burhânü'l-Bahâ'iyye* adlı farca eserini de Arapça'ya çevirerek tenkit etmiştir. 2. *Şerhu'l-'Akîdeti't-Taḥâviyye* (Kazan 1311). 3. *et-Tevşîh*. Burhâneddîn el-Merginânî'nin *el-Hidâye*'sinin şerhi olup celal metoduyla hazırlanmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Kadizâde Mehmed Efendi, nr. 208) *Bahrü'r-rivâye* ve *'d-dirâye fi tevşîhi'l-Hidâye* adıyla kayıtlı olan yazmanın bu eser olması muhtemeldir. 4. *Fetâvâ*. Fetvalarını derlediği bu kitap, Kâriülhidâye'nin *el-Fetâvâ's-Sirâciyye* (*Fetâvâ Kârî'ilhidâye*) adlı eserine karıştırılmaktadır. 5. *Zübdetü'l-aḥkâm fi'ḥtilâfi'l-mezâhibi'l-e'immeti'l-erba'ati'l-a'lâm*. Mezhepler arası mukayeseli hukuka dair bir eserdir. İbrâhim Ahmed b. Süleyman el-Ömer, İmam Muhammed b. Suûd Üniversitesi'nde bu eseri yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlamıştır (1403/1983). 6. *Şerhu'l-Muḡnî*. Habbâzî'nin fıkıh usulüne dair *el-Muḡnî* adlı eserinin şerhidir. Mekke

Ümmülkurâ Üniversitesi'nde I. cildi Sâteryâ Efendi Zeyn (1406/1986), II. cildi Muhammed Ahmed Küli (1407/1987) tarafından doktora tezi olarak neşre hazırlanmıştır. 7. *Kâşifü me'âni'l-Bedi'*. Muzafferüddin İbnü's-Sââtî'nin usulî-i fıkha dair *Bedi'u'n-nizâm* adlı eserinin dört ciltlik bir şerhidir. 8. *Levâ'ihu'l-envâr fi'r-red 'alâ men enkere 'ale'l-'ârifîn le'tâ'ife'l-esrâr*. Evliyanın kerâmetlerini ispat için kaleme alınmış bir eserdir. 9. *Muḥtaşarü't-Telḥîs*. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *el-Câmi'u'l-kebir*'ine Muhammed b. Abbâd el-Hilâtî'nin yazdığı *et-Telḥîs*'e Ali b. Balabân el-Fârisî'nin hazırladığı şerhin muhtasarıdır (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 178, 181-182; II, 96; *Suppl.*, I, 657, 658; II, 89).

Gaznevî'nin kaynaklarda şu eserleri de zikredilmektedir: *Şerhu'z-Ziyâdât* (Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *ez-Ziyâdât* adlı fûrû-ı fıkıh eserinin şerhi olup tamamlanmamıştır); *eş-Şâmil* (fıkıhla ilgili bir eserdir); *el-Levâmi' fi şerhi Cem'i'l-cevâmi'* (İbnü's-Sübki'nin fıkıh usulüne dair *Cem'u'l-cevâmi'* adlı eserinin şerhi olup tamamlanmamıştır); *'iddetü'n-nâsik fi'l-menâsik* (Hac menâsikiyle ilgilidir); *Şerhu Ta'ıyyeti İbni'l-Fânz* (İbnü'l-Fânz'ın tasavvufu ilgili *et-Ta'ıyye*

Ömer b. İshak el-Gaznevî'nin *Şerhu'l-Muḡnî* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Fatih, nr. 1381)

